

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.997

Конохов С.В.

аспірант кафедри міжнародного обліку та аудиту,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК У СТРУКТУРІ
ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

У статті розглянуто природу продовольчого забезпечення населення, що впливає зі специфічного характеру формування суспільного попиту. А ключова функція держави у такому разі полягає у недопущенні необґрунтованого зростання цін на харчі на основі декларування цін, установлення граничних меж зростання цін і торговельних надбавок, граничної норми рентабельності і рекомендованих цін, а особливу роль відіграє державне субсидування. Є всі підстави стверджувати, що глобальні суспільні блага на сучасній фазі світогосподарського розвитку формують міцний матеріальний базис для ефективного розв'язання світовою спільнотою глобальних проблем людства: кліматичних змін, браку продовольства, транскордонних епідемій інфекційних захворювань, фінансових, боргових і бюджетних криз та ін.

Ключові слова: держава, продовольство, суспільство, глобальна безпека, глобальний продовольчий ринок, державна підтримка сільського господарства.

ЗНАЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В СТРУКТУРЕ
ГЛОБАЛЬНОЙ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ

Конохов С.К.

В статье рассмотрена природа продовольственного обеспечения населения, которая вытекает из специфического характера формирования общественного спроса. А ключевая функция государства в таких случаях заключается в недопущении необоснованного роста цен на продукты на основе декларирования цен, установлении предельных границ роста цен и торговых надбавок, предельной нормы рентабельности и рекомендованных цен, а особую роль играет государственное субсидирование. Есть все основания утверждать, что глобальные общественные блага в современной фазе мирохозяйственного развития формируют прочный материальный базис для эффективного решения мировым сообществом глобальных проблем человечества: климатических изменений, нехватки продовольствия, трансграничных эпидемий инфекционных заболеваний, финансовых, долговых и бюджетных кризисов и др.

Ключевые слова: государство, продовольствие, общество, глобальная безопасность, глобальный продовольственный рынок, государственная поддержка сельского хозяйства.

THE ROLE OF NATIONAL ECONOMIES IN THE GLOBAL FOOD PROBLEMS STRUCTURE

Konokhov S.

The article deals with the nature of the food supply of the population, which follows from the specific nature of the formation of public demand. A key function of the state in such cases is to prevent the unjustified increase in food prices on the basis of declaring prices, setting limits for the growth of prices and trade surcharges, marginal rates of profitability and recommended prices, and a special role is played by state subsidies. There is every reason to argue that the global public goods in the modern phase of world economic development form a solid material basis for the effective resolution of the global community of global humanity problems – climate change, food shortages, transboundary epidemics of infectious diseases, financial, debt and budgetary crises, etc.

Keywords: state, food, society, global security, global food market, state support of agriculture.

Постановка проблеми. З одного боку, попит на традиційні, нові і функціональні харчові продукти є стабільним, формується і задовольняється самими індивідами, а з іншого – попит на продукти харчування спеціального призначення формується у тому числі й державою. Таким чином, суспільство об'єктивно зацікавлене в реалізації державою різного роду проектів і програм щодо прищеплення населенню основ здоро-

вого, збалансованого й екологічного харчування, недопущення харчових отруєнь, подолання проблеми ожиріння тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глибокій конвергенції теорій суспільних благ та глобальних проблем людства присвячено багато праць світових та українських учених, таких як Т. Сендлер, І. Кауль, М. Стерн, І. Грюнберг, С. Барретт, С. Медведєв, І. Тома-

шов, О.Л. Даниленко, Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Я.М. Столярчук та ін. Проте впливу та ефекту державної підтримки аграрного сектору як механізму забезпечення глобальної продовольчої безпеки не було приділено достатньої уваги.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу та виявлення ефекту державної підтримки аграрного сектору та її механізмів забезпечення продовольчої безпеки, національних інтересів і конкурентоспроможності на глобальному продовольчому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Своєю чергою, мериторна природа продовольчого забезпечення населення впливає зі специфічного характеру формування суспільного попиту на них. Йдеться про те, що, з одного боку, попит на традиційні, нові і функціональні харчові продукти є стабільним, формується і задовольняється самими індивідами; а з іншого – попит на продукти харчування спеціального призначення (для військового спецконтингенту, космонавтів, контингенту працюючих в екстремальних умовах, деякі продукти лікувального і профілактичного характеру, корисні для здоров'я і профілактики захворювань харчі та ін.) формуються у тому числі й державою. Таким чином, суспільство об'єктивно зацікавлене в реалізації державою різного роду проектів і програм щодо прищеплення населенню основ здорового, збалансованого й екологічного харчування, недопущення харчових отруєнь, подолання проблеми ожиріння тощо. Наприклад, тільки з 2000 до 2014 р. світовий показник частки дорослого населення, яке страждає від ожиріння, збільшився з 8,2% до 12,8% його загальної чисельності, а частка дітей у світі віком до п'яти років із надлишковою масою тіла збільшилася у період 2000–2015 рр. з 5,1% до 6,2% [1].

До функціональних компетенцій держави належить також забезпечення адекватної стабільності цін на продовольчі товари і захист найбільш соціально вразливих верств населення від волатильності цін на харчі. Йдеться насамперед про ті харчові продукти, що задовольняють базові потреби споживачів у харчуванні і від підвищувальної динаміки цін на які потерпає найбільш вразлива частина населення. У такому разі можливе також виникнення ефекту Гіффена, за якого попит на ті чи інші продовольчі товари збільшується разом зі збільшенням цін, що ще більшою мірою посилює негативні ефекти і тиск на внутрішній ринок продовольства країн. Тож ключова функція держави у такому разі полягає у недопущенні необгрунтованого, а інколи й спекулятивного зростання цін на харчі на основі декларування цін, установлення граничних меж зростання цін і торговельних надбавок, граничної норми рентабельності і рекомендованих цін та ін. Особливу роль відіграє також державне субсидування національних сільгоспвиробників, вартісні обсяги якого за групою країн ОЕСР щорічно оцінюються на рівні понад 250 млрд. дол. США.

Масштабні за рівнем охоплення і ступенем впливу на структурну динаміку національного економічного розвитку, світогосподарські трансформації останніх двадцяти років докорінно змінюють глобальний геополітичний і гео економічний ландшафт. Це концентровано виявляється як у «розмиванні» частини державного суверенітету країн і посиленні взаємозалежності економічних агентів, так і в диверсифікації суб'єктної

структури міжнародної економічної системи та появи якісно нових її акторів із числа транснаціональних корпорацій, міжнародних некомерційних організацій, світових міст і великих мегаполісів, кластерів і регіональних інтеграційних угруповань, впливових особистостей і політичних діячів. Як результат, сьогодні всі ми є свідками системної «глобалізації» суспільних благ із динамічною інтернаціоналізацією процесів їх продукування і споживання та розширенням кола проблем, що безпосередньо зачіпають життєві інтереси міжнародного співтовариства і можуть бути розв'язані лише за умов об'єднання зусиль народів усіх країн світу. У саму ж концепцію глобальних суспільних благ закладено ключовий методологічний висновок про те, що власне ринок не спроможний забезпечити належний процес продукування суспільних благ, а ефективність його функціонування напряму залежить від дії інститутів, які він створити не може.

Таким чином, екстраполюючи ключові методологічні підходи до трактування змістовної сутності суспільних благ на глобальний рівень, можна кваліфікувати зміст глобальних суспільних благ як життєво необхідних для загальносвітового соціально-економічного прогресу товарів та послуг, виробництво і споживання яких має інтернаціональний характер, які перебувають у вільному споживанні всіх членів глобального суспільства і не можуть бути спожиті індивідуально. Перелік глобальних суспільних благ включає нині доволі широкий спектр товарів, послуг і благ загальносвітового значення (озоновий шар, кліматична рівновага, політична й екологічна рівновага, наднаціональний контроль над поширенням інфекційних захворювань, права людини, забезпечення миру і безпеки, попередження терористичних загроз тощо), що не можуть бути обмежені у споживанні навіть за умов дії ефекту «безбілетного пасажир».

Що стосується самої категорії «глобальні суспільні блага», то вона вперше увійшла до термінологічного апарату міжнародної економіки в кінці 1980-х років [2, с. 107, 119], а вже у другій половині 1990-х років отримала ґрунтовне теоретичне розроблення. Її найбільш глибоку концептуалізацію знаходимо, зокрема, у доповіді експертів Програми розвитку ООН «Глобальні суспільні блага: міжнародне співробітництво у XXI ст.», що вийшла друком у 1999 р. Головним лейтмотивом цієї роботи є констатація колосальних загроз глобалізації для національного економічного розвитку, що впливають недостатнім чи, навпаки, надмірним виробництвом глобальних суспільних благ. При цьому головні причини глобальних проблем людства вбачаються авторами доповіді у значному браку повноважень інститутів глобального менеджменту; недостатній участі у вирішенні глобальних проблем недержавних акторів, суспільних інститутів і простих громадян, а також браку стимулів.

Включившись у широкий публічний дискурс, концепція глобальних суспільних благ ґрунтовно обговорювалася також на світових політичних майданчиках у форматі регулярних міжнародних самітів і зустрічей. Зокрема, заслуговують на неабияку увагу Міжнародна конференція ООН із фінансування розвитку (м. Монтеррей, Мексика) та Всесвітній саміт зі стійкого розвитку (м. Йоханнесбург, ПАР) у 2002 р. Однак із причин наявності значних міждержавних суперечностей

із питань виробництва і фінансування глобальних суспільних благ цей термін було виключено з офіційних міжнародних документів. Самі ж країни розділилися на ті, що підтримують концепцію глобальних суспільних благ за її новизну і прогресивність у вирішенні глобальних проблем людства, та ті, що критикують її за аналітичну слабкість і низький рівень інструментальності, а отже, можливість чиновників міжнародних організацій використовувати її для лобювання корпоративних цілей представників глобального бізнесу [3, с. 39].

Характеризуючи сучасний теоретичний дискурс проблематики відтворення глобальних суспільних благ, слід відзначити, що нині всі ми є свідками глибокої конвергенції теорій суспільних благ та глобальних проблем людства, яка пов'язується з роботами таких зарубіжних учених, як Т. Сендлер, І. Кауль, М. Стерн, І. Грюнберг, С. Барретт та ін. [4, с. 75]. Незважаючи на те що глобальні суспільні блага подібно національним характеризуються такими ж іманентними рисами – невиключністю у виробництві та неконкурентністю у споживанні, – однак останні екстраполюються вже на наднаціональний рівень та відбивають співвідношення різних груп глобальних інтересів і конкурентну диспозицію економічних агентів різних рівнів. Ця властивість глобальних суспільних благ ще більшою мірою загострює вищезазначену проблему фрірайдерства, оскільки їхня цінність визначально детермінує мотивацію країн робити свій внесок у їх продукування.

З іншого боку, глобальний рівень суспільних благ є відображенням їх універсальності щодо задоволення потреб та інтересів як усіх країн світу і націй, так і всіх верств населення та всіх його поколінь. Як справедливо відзначає із цього приводу британський економіст М. Дезаї, «громадяни і платники податків національних держав повинні повною мірою усвідомлювати той факт, що глобальні суспільні блага являють собою ніщо інше як національні суспільні блага, що набули статусу глобальних, та блага, що традиційно були зовнішніми (подібно атмосфері), однак стали національними в тому сенсі, що їх стійке регулювання вимагає узгоджених дій на національному рівні» [5, с. 74]. Не випадково фінансування процесу продукування глобальних суспільних благ нині здійснюють переважно національні уряди, а самі вони матеріалізують у собі узгоджені на національному рівні управлінські рішення щодо масштабів і структури державних витрат на освіту, охорону здоров'я, дослідження і розробки, захист довкілля, національну оборону та інші суспільно значимі сфери людської життєдіяльності. Інакше кажучи, виробництво глобальних суспільних благ належить до функціональних компетенцій національних.

Є всі підстави стверджувати, що глобальні суспільні блага на сучасній фазі світогосподарського розвитку не тільки відіграють вирішальну роль у світовому економічному, політичному і соціальному прогресі, а й формують міцний матеріальний базис для ефективного розв'язання світовою спільнотою глобальних проблем людства: кліматичних змін, браку продовольства, трансдонних епідемій інфекційних захворювань, фінансових, боргових і бюджетних криз та ін.

Однак, незважаючи на суттєве їх загострення в останні десятиліття, дотепер доволі важко оцінити

вартісні обсяги акумульованих витрат урядів країн на продукування глобальних суспільних благ. Так, на продукування глобальних суспільних благ щорічно спрямовується близько третини загальних вартісних обсягів двосторонньої і багатосторонньої офіційної допомоги розвитку [4, с. 81]. Зокрема, у 2016 р. на розбудову соціальної інфраструктури було витрачено 42,1 млрд. дол. США коштів офіційної допомоги розвитку; економічної інфраструктури – 22,1 млрд.; на реалізацію програм допомоги – 2,4 млрд.; на полегшення боргового тягаря – 2,4 млрд.; на гуманітарну допомогу – 15,4 млрд. дол. США.

Якщо ж говорити про надзвичайну продовольчу допомогу, то в останні сорок років вона зросла з 1 млн. т у 1978 р. до 4 млн. т на початку 1990-х років [6], 6,5 млн. т у 2008 р. та 6,4 млн. т у 2016 р. Тільки в період 2009–2015 рр. прямі витрати на міжнародну продовольчу допомогу збільшилися з 2,2 до 5,3 млрд. дол. США [7, с. 8] (на тлі падіння їх відносної частки в загальних вартісних обсягах офіційної допомоги розвитку з 20% у 1979 р. до 5% у 2007 р. [8, с. 4]); а за найприближнішими оцінками, щороку від 80 до 100 млн. осіб у понад 80 країнах світу є безпосередніми отримувачами міжнародної продовольчої допомоги [7, с. 72], щорічні вартісні обсяги якої оцінюються від 500 до 800 млн. дол. США. З причин зростання світових цін на продукти харчування домогосподарства з низьким рівнем доходів у всьому світі витрачають на харчування до 75% своїх сукупних доходів [9, с. 679].

Кваліфікаційна характеристика продовольчого забезпечення як глобального суспільного блага впливає з наявності суспільних вигід від споживання продуктів харчування населенням усіх країн світу, а отже, для реалізації глобальних інтересів у забезпеченні населення продуктами харчування та подоланні глобальної проблеми голоду. У цьому контексті заслуговує на увагу важливий теоретичний висновок А. Ачараї, Р. Бігলেখола, Д. Вудварда, Н. Драгера та Р. Сміта про раціональний характер процесу відтворення глобальних суспільних благ, а отже, недопустимість виключення з процесу їх споживання жодної нації, навіть тієї, що не робить свого пропорційного внеску у фінансування їх виробництва [10, с. 83].

Висновки з проведеного дослідження. За умов глобалізації діюча світова система суспільного відтворення продуктів харчування зазнає фундаментальних змін, пов'язаних, з одного боку, з динамічним залученням до сільськогосподарського виробництва дедалі більшої частини земельних ресурсів, а з іншого – з інтенсифікацією аграрного виробництва на основі високотехнологічних систем землеробства і тваринництва, поширення високоврожайних сортів рослинних культур, удосконалення інноваційних методів захисту рослин і здоров'я тварин. Масштаби і структурні виміри глобальної продовольчої проблеми набувають найбільш концентрованого свого вираження у парадигмі глобального продовольчого режиму як системи економічних, класових і міжнаціональних відносин, інститутів і владних порядків із приводу забезпечення сучасного продовольчого відтворення, конвергенції світових процесів виробництва і споживання продуктів харчування з процесами нагромадження глобального капіталу.

1. *Monitoring Food Security and Nutrition in Support of the 2030 Agenda for Sustainable Development. Taking stock and looking ahead. Information Note. FAO. Rome, 2016. P. IV.*
2. Long D., Woolley F. *Global Public Goods: Critique of a UN Discourse. Global Governance. 2009. № 15.*
3. Медведев С., Томашов И. *Концепция глобальных общественных благ. Мировая экономика и международные отношения. 2010. № 12.*
4. Даниленко О.Л. *Глобальні суспільні блага: проблеми забезпечення та міжнародне співробітництво. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 1(16).*
5. Desai M. *Public Goods: A Historical Perspective. Providing Global Public Goods: Managing Globalization. Eds. I. Kaul, P. Conceicao, K. Le Goulven, R.U. Mendoza. N.Y., 2003.*
6. *ODA by sector / OECD Data. URL: <https://data.oecd.org/oda/oda-by-sector.htm#indicator-chart>.*
7. *2012 Food Aid Flows / International Food Aid Information System, December 2013.*
8. *World Food Assistance 2017: Taking Stock and Looking Ahead. World Food Programme, July 2017.*
9. *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. 2011.*
10. *Міжнародна економіка: підручник / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Я.М. Столярчук. К.: КНЕУ, 2014.*

E-mail: andavydenko@kneu.edu.ua